دیوان شیدا

یعنی

عالي جناب مسیح الملک حکیم حافظ

محمد اجمل خان صاحب مد ظله

کی

فارسي اور اردو کلام کا مجموعه

مکتبهٔ جامعه ملیه اسلامیه ، دهلي کی لئی

مطبع شرکت «کاویاني» برلین نی شایع کیا

۱۳۴۴ ھ سنه ۱۹۲۶ ء

اهـــداء

جناب خواجه عبدالمجید صاحب

شیخ الجامعه اور اساتذۂ جامعه ملیه اسلامیه ،

دهلي کی خدمت میں .

اجمل

مقدمہ

شعراء، استادان سخن، نقادان ادب، اب تک کوءي بهي شعر کي صحيح تعريف نه کر سکا؛ مغربي اديب بهي ' جس کا نقطۂ نظر، شاعري کی متعلق هماری نقطۂ نظر سی بہت وسيع هو چکا هی، جو نفسيات اور فطرت انساني کي بلنديوں سی کائنات کي شعريت کو ديکھتا هی، اپني قوت بيان کو معذور پاتا هی، اور نہيں کہه سکتا که وه جمال فطرت جو کاغذي پيراهن اور قافيه، رديف و بحر کی پيکر رنگين ميں جلوه فرما هوتا هی - کبهي نغمۂ ازل اور کبهي نوحۂ جاويد بن کر - وه کيا هی؟ اور ساز انسانيت کی کس تار سی پيدا هوتا هی؟ يه کہنا کافي نہيں که شعر ايک کيف حقيقي اور ايک واردات قلب کا

اصطلاحي نام هی؛ تاهم اور کہا بھي کیا جاءی؟
بکرماجیت کا گوالا، عرب کا رجز خوان بدوي'
ایران کا نغز گو حافظ، سدا بہار سعدي، اردو
شاعري کا استاذ اعظم میر، جہان آباد کا ترجمان حقیقت
غالب، یه سب جس کیف اعلی اور سوز تمام کی ساتھه
نغمه سرا هوتی تهی کیا وه ایک هي حسن ازل اور ایک
هي فطرت حقیقي کا پرتو نه تها؟

ظاهر پرستوں نی شعر کي شعریت کو بھلا دیا
اور اوس کی کاغذي پیراهن کی نقش و نگار میں محو
هو کر ره گئی۔ هندوستان کي شاعري ایران کی
آخري دور کي خوشه چین هی۔ وه قافیه، ردیف،
بحر، اور وزن لی کر آءي، لیکن یہاں چند هي اهل
نظر ایسی تهی جو اوسکي روح کا کھوج پا سکی۔
هماری ملک میں شاعري تہذیب مشرقي کي ایک

رسم اور اکثر قدردانوں کي محفل میں ایک پیشه قرار پاءي - گفتگو اس پر هونی لگي که کتني مشکل زمین میں شعر نکالا ، کیسا نیا قافیه باندها ، کیسا شگفته مضمون لاءی ! اس هنگامه میں هیئت معنوي معدوم هو گئي .

محفل شعر میں میرا مذهب جدا هی - اپنا تو یه حال هی که عروض کا سقم ، بحر و وزن کا نقص ، بندشوں کي سستی ، میری لئی ایک ضمنی چیز هی ، جب کوي شعر سنتا هوں تو اوس کي روح کو ڈهونڈتا هوں ، ساز کی اوس تار تک پهنچنا چاهتا هوں جس سی یه نغمه نکلا هو گا - علوءی تخیل اور کیف حقیقي کا پته پاتاهوں تو مجهی ناقص شعر بهي عزیز هوتا هی - حسن خرقۀ گداءي میں بهي بهلا معلوم هوتا هی - لیکن اگر یه نه هو تو بند شوں

کي چستي ، زبان کي رواني اور بيساختگی ،
قافيوں کي ندرت ، يه سب ايک ملمع هی - کهيں
زريں لباس پهن کر حبشي بهي ترک کها جا سکتا
هی ! جس کا يه حال هو وه شخص مروجه شاعري
اور مشاعروں کي سخن فهمي پر دو حرف بهي کهنا
چاهی تو کيا لکهی.

جو کوءي، شعر تو شعر ، ايک مصرع بهي
موزوں نه کهه سکتا هو ' وه بهي شاعر هو سکتا هی !
فطري شعريت اور حقيقي کيف ميسر هو تو ، کاغذ
و قلم کي آشناءي کی بغير بهي ، شاعر صحيح معنوں
ميں شاعر هو سکتا هی - يه مختصر مجموعۀ کلام
جس بزرگ کا نقش تخيل هی وه اصطلاحاً "شاعر"
نهيں - نسبتي ، صفاتي اور اضافي تشخص سی قطع نظر '
مسيح الملک حکيم اجمل خان عهد گذشته کي دلنواز

وضع داریوں اور صحبتوں کا تنہا ایک نمونہ هیں
جن کی دم سی، یادش بخیر، شاهي دلي کي یاد ابهي
تک تازہ هی۔ ان کی خاندان نی کم و بیش تین سو
برس سی جہان اباد میں تہذیب قدیم کی بہترین نقوش
کو محفوظ رکہا هی۔ وہ صحبتیں برهم هو گئیں،
وہ لوگ نه رهی، وہ علم نوازیاں اور قدر دانیاں
نه رهیں، خود هي اشارہ فرمای هیں:

اب کہاں هیں میکدہ میں شب کي بزم آرائیاں
اک سبو باقي رها هی وہ بهي کچهه ٹوٹا هوا

مگر "شریف منزل" میں اجمل خاں کی دم سی ایک
مختصر صحبت باقي هی، جس کی محدود دائرہ میں
چند مخصوص احباب، کبهي کبهي ستهري اور سنجیدہ
دلچسپیوں سی لطف اندوز هو لیتی هیں۔ اس
صحبت میں علم نوازي کا ایک مشغله یه بهي هی۔

مسیح الملک کي شاعري کي حقیقت تو صرف اتني هی۔ عام مشاعروں تک انکا کلام شاز و نادر هي کبهي پهنچا هو ۔ اس مختصر اور محدود صحبت میں پڑھا گیا اور ، سننی والوں نی مزی لی لی کی سنا ، اور بیاض میں درج هو گیا ۔ بس ۔ مخصوص نیازمندوں کي یه استدعا که ان پاکیزه صحبتوں کي یادگار طبع هو کر کم از کم احباب کی دائره میں تقسیم هو جاءی بمشکل منظور هوءي۔ باری یه مجموعه تیار هو گیا .

✡ ✡

✡

تلمیح و استعاره کی نقاب کی نیچی ، شعر کی آئینه میں شاعر کی وجود ذهني کا صحیح عکس نظر آیا کرتا هی ۔ مضراب و تار کا تصادم ، مضراب کي چوٹ اور تار کي لرزش ، موسیقي نہیں هی ، موسیقي صرف هوا کا وه هلکا تموج هی جو تاروں سی پیدا هو کر

قلب تک جاتا هي، انداز بیان کي خصوصیات سی قطع نظر جس میں،

هرچند هو مشاهدۂ حق کي گفتگو
بنتي نهیں هی باده و ساغر کهی بغیر،

اصلي شعریت قافیه اور ردیف کی پردوں کی نیچی هوتي هی، جهاں شاعر کي کیفیات قلب بی نقاب هوتي هیں، میں نی حضرت شیدا کی کلام کو اسي نظرسی دیکھا هی - طبیعت کي وه پاکیزگي اور وه سنجیده مذاق زندگي جو مسیح الملک کي ایک مابه الامتیاز خصوصیت هی، انکی کلام میں جهلک رهي هی- میں پهلی کهه چکا هوں که وه مشاعروں کی شاعر نهیں هیں - لیکن انکي فطرت عالیه اس کیف ازل سی مالامال هي جس کا نام شعریت اور

وجدان ھی - "بادہ و شاعر،، کی پردہ میں خود ھي فرماتي ھیں کہ :

مجھہ سی پوچھو اثر بادۂ گلگوں واعظ
مین ھوں رندوں میں بہت نکتہ‌رس جام شراب

☆ ☆

خلوتی باید کہ تا حال دل من بشنوي
حرف از راز محبت بر ملا کم مي زنم

☆ ☆

نیازم نیست با گلزار فردوس برین واعظ
ز چاکم بین تماشای گلستانی کہ من دارم

☆ ☆

اس حقیقت کو خود ھي زیادہ واضح کردیتی ھیں:

از درد دل ھر انچه که بسپرده شد بشعر
در گوش کن که گفتۂ شید! رساله نیست

☆ ☆

خدمت خلق کا وہ جوھر اصلي جو تین سو برس سی مسیح الملک کی خاندان کا طرۂ افتخار ھی، عھد جدید کی سیاسي انقلابات میں سر بازار آ گیا اور اونکي بلند شخصیت نی یہاں بھي دنیا کی سامنی ایک بہتر مثال پیش کي ۔ خصوصاً اس تنگ فضای دماغي مین جہاں علم و عمل کي تھوڑي سي اھلیت بھي دھل اور نقاری مانگتي ھی اور تشھیر و مبالغه چاھتي ھی، مسیح الملک کي ذات نی دنیا کی سامنی خدمت قوم، حب وطن اور قربانیوں کا ایک نیا معیار اور ایک اعلی مطمح نظر پیش کر دیا ۔ اس گفتگو کا

یه محل نہیں ، اتنا اشارہ بھي اس لئی ضروري معلوم هوا که کلام شیدا میں اون جذبات کا عکس موجود هی جو مسیح الملک کی لئی شمع حیات هیں .

☆ ☆

☆

شعر کي خلقت کس قدر جامه زیب هي ؛ وہ کسي مخصوص زبان کا محتاج نہیں :

ناله پابند نئ نہیں هی !

فارسي ، عربي ، جرمن ، انگریزی ، فرانسیسي ، اردو ، پیکر شعر پر هر لباس موزوں هوتا هی ، مگر اس کی وطن کا لباس موزوں تر هی - اردو شاعري جو هنوز ایران کي خوشه چیں هي ، اپني محدود قوت بیان کی باعث جذبات عالیه کی اظهار پر اتني قادر نہیں جتني که فارسي هی - شاعر جس

قدر بلند جانا چاھتا ھی، اردو کی میدان کو اپنی
لئی اتنا ھي تنگ پاتا ھی - غالب کا قلم بار بار
اردو کو چھوڑ کر فارسي کي طرف جاتا تھا ؛ اقبال
نی اردو میں اپني فارسي تراکیب کي مدد سی سب
کچھه کہا ، اتنا کہا ، که اس سی پہلی اتنا نه کہا
جا سکا تھا ، اردو میں فارسي کی پیوند لگا کر بہت
بلند گئی ، پھر بھي بار بار فارسي کي طرف جاتی
ھیں اور جب اردو میں رکتی ھیں تو فارسي میں
برس پڑتی ھیں - یہي وجه ھی که حضرت شیدا کی
کلام کي دل اویزیاں فارسي میں یک گونه زیاده نظر
آتي ھیں - جب انکا تخیل رفعت پرواز چاھتا ھی
تو ایراني ملبوس مانگتا ھی ،

☆ ☆

☆

یه مختصر مجموعه جو آج محض بپاس خاطر احباب طبع هوتا هي ، اپنی کاغذي پیرهن میں ایک پاکیزه هستي اور اوسکي کیفیات معنوي کي چند تصویریں رکھتا هی جو اهل نظر کي محتاج هیں .

عبد الغفار (قاضی)

یکم نومبر سنه ۱۹۲۵ ء

بسم الله الرّحمٰن الرّحیم

نهان در سینه دارم آفتاب داغ سوزان را
بیا ای شعله‌رو بنگر چراغ زیر دامان را
گریبانست و دست من ، بیابانست و پای من
فراهم کرده‌ام بهر جنون این برگ وسامان را
پس مردن زمن هر ذرّه میخواهد پریشانی
چوسرمستان بکش برخاک من ازعشوه دامان را
شراب ناب درخانه بخور چندان که میخواهی
گزندی کی رسد ازمحتسب می‌خوار پنهان را
بهار است ومرا ای غمگساران میرسد اکنون
که کوبم باز از دست جنون درهای زندان را

فغان از سینه تا لب میرسد چون اشک تا چشمم
نهان در سینه تا کی دارم آخر عشق جانان را
که ساقي بود و چون خوردیم ریحانی و کی خوردیم
زمیخانه برون هرگز مبر این راز پنهان را
زمهر سرمگین چشمان دگر توبه نمیخواهم
شکستم عهد را صد بار و بستم باز پیمان را
اگر چرخم زند تیری سپر از جام میدارم
نمیدانم کدامین چاره سازم تیر مژگان را
جنون کهنه در سر دارم و ازجا نمی خیزم
رسن در پای وحشت کرده ام زلف پریشان را
دل و جان میبرند از من هویدا این سیه چشمان
مگر ترکانه میخواهند تاراج غریبان را
رسیدم دوش پیغامی زپیر میکده شیدا
که با چشم بصیرت نیک بنگر حال مستان را

دلبرا در گردش آورجام را
تا ز رخسارت بجـویم کام را
بادهٔ گلگون به بانگ کوس خور
پشت پا زن چرخ نیلی فام را
بودهٔ آزاد در روز ازل
باز بگسل بند این اوهام را
تا شناسد شیخ هم راه مراد
می بده آن مرد نیک انجام را
چون زدی در وادی الفت قدم
ننگ را برهم زن وهم نام را
نقد بستان دل به نسیه بوسه ده
تا بهم آریم نقـد و وام را
رهرو عشقی و منزل بس دراز
تیز کن تا میتوانی گام را

گرچه آغاز محبت خوش بود
توکه مردی فکر کن انجام را
در پی اسلامیان بینم همی
آسیای گردش ایام را

تا رهد شیدا ز جور آسمان
ساقیا بر خیز و پر کن جام را

☆☆☆

تیر چشم مست آن خورشیدوش باید مرا
در بهاران شورش زخم جگر شاید مرا
گرچه باشد همچو گوهر در نمیگیرم بگوش
پند زاهد هرچه باشد خوش نمی‌آید مرا
در طریق عشق باید همت مردانه کرد
گرچه این آبستنی آوارگی زاید مرا

ناصحان هستند از کیف جنونم بی خبر
منع از عشقش جنون عشق افزاید مرا

جرعهٔ زان می بده کو هوش از مغزم برد
تا درین میخانه فکر هیچکس ناید مرا

جام باشد یا سبو خواهم زدست آن نگار
زان شراب روح پیکر کو تن آساید مرا

پند ترک عشق از تو وز من شیدا قبول
آن نمیزیبد ترا و این نمی شاید مرا

☆☆☆

گل تازه‌تر زچمن مجو ، بت گلعذار بمن درآ
اگرت بسر هوس است ازو ، درسینه‌زن‌به‌چمن درآ

بگذار ای هوس جهان، که کنم نداش بگوش جان
چو دهد سروش زآسمان که توای فلان بوطن درآ

نظری بمن بت چین من ، بدرت رسید جبین من
بلب است جان حزین من ، لب خود کشا بسخن درآ

توز درد هجر فغان مکن توز دیده اشک روان مکن
تو نهان خویش عیان مکن ، چو تو عاشقی برسن درآ

☆☆☆

روی چون مه را زابر زلف برافگن نقاب
حال مستوري بدور حسن تو آمد خراب

در جوانی و کهن‌سالي است گر همسایگی
نشنود لیکن حدیث پیریم گوش شباب

این کرامت را که می بینی زفیض حسن تست
میزند صد طعنه داغ سینه‌ام بر آفتاب

یا تبسم آشکارا کرد دندانش زلب
یا گهرها مینماید حلقهٔ لعل مذاب

در ازل دادند جـام بادهٔ الفت مرا
سر ز مستی بر نخواهم کرد تا روز حساب

آه چون از سینه سرزد گریه کردم ازپیش
آتشی افروخت دل اما نشانیدم به آب

دلق مستوری بسوز و جامهٔ مستی بپوش
پـیر میخـانه مگر بنمایدت راه صواب

غمزهٔ چشم سیاهت زد چوافسون بر جهان
عشق زو شد آشکار و کرد عالم را خراب

چشم شیدا دوش در خلوتگه نازش چه‌دید؟
فتنه بیداراست‌ولیکن نرگسین چشمش بخواب

✡ ✡ ✡

آن بیخودم که برلب من آه و ناله نیست
مستم زعشق یار و بدستم پیاله نیست

فتوای می ز پیر خراباتم آرزواست
کاین کار بر انامل مفتی حواله نیست
می کن بجام و سنت جم را فروغ ده
یکساله هم رواست چو درخم دوساله نیست
داری به دل زمرغ دلم آرزو چرا
خال رخت چو درخم مشکین کلاله نیست
با داغ دل چگونه توان کرد نسبتش
تابان چو آفتاب مگر داغ لاله نیست
برخوان تست هرچه که خواهم ولی چه سود
جز درد بهر زخم دل من نواله نیست
آری سپرده‌اند بچشم تو از ازل
رعنای افریدهٔ چشم غزاله نیست
از درد دل هرآنچه که بسپرده‌شد بشعر
در گوش کن که گفتهٔ شیدا رساله نیست

چشم در فراق او گرم خون چکا نیهاست
دل بخاک و خون غلطان مست جانفشانیهاست

گه بزلف او پیچم گه برخ زنم بوسه
ناصحا ز من بگذر عالم جوانیهاست

دی تو با رقیب من زیر لب چه برگفتی
دلبرا مکن عیبم عشق و بدگما نیهاست

در غمت گرفتارم رم نمیکنم رامم
ساقیا بده جامم وقت مهربانیهاست

آه از دل شیدا تا بلب نمیآید
درد و بی زبانیهاست اشک و خونفشانیهاست

☆ ☆ ☆

غم دل با که توان گفت که غمخواری نیست
همه مستند درین میکده هشیاری نیست

زادم اینجا و بزرگان همه زادند اینجا
و اندرین شهر مرا سایهٔ دیواری نیست
مرغ جان است یکی، دام بلاها صد چند
بخدا همچو من خسته گرفتاری نیست
لطمهٔ موج شکسته است زهم کشتی ما
تار شب هست و هوا تند و کسم یاری نیست
گریه باشد پس هر خنده نصیب همه کس
گلستان نیست درین جا که درو خاری نیست
پارهٔ عمر که باقیست به بازار جهان
میفروشم مگرش هیچ خریداری نیست
داغ در سینه بسی بهر تماشا دارم
گو گذارم ز قضا بر سر گلزاری نیست
هان می ده که برد هوش ز شیدا یکسر
که ز هوش و ز خروش دو جهان کاری نیست

خیزد چرا فغـان که بدل پیچ و تاب نیست
بارد چگونه اشک که در چشم آب نیست
باید زکوی عشق قدم را برون زدن
بر چهرهٔ فسرده چو رنگ شباب نیست
یارب خطـا مگیر کـه در دهر هیچکس
نا کردهٔ گـناه به عـهد شـباب نیست
از من مزن به ابروی خم دار چین دگر
دارم دلی کـه در خور رنج و عتاب نیست
بگذار باده را کـه حریفان ما کشند
بر کش مرا ز بزم که عهد شباب نیست

شیدا مگیر خرده که این ناکسان دهر
دارند بغض و کـینه کـه اورا حساب نیست

☆☆☆

نی که عمر سرخوشم بر باد رفت
آن بت عیار هم از یاد رفت
همچو من در این سرای بی ثبات
هر که آمد با دل ناشاد رفت
بزم دنیا نیست جای انبساط
خرّم آن جانی که زینجا شاد رفت
زین گلستان بایدت بیرون شدن
سرو هم از این چمن آزاد رفت
یاد ایامی که از دست بتان
بردل شیدا بسی بیداد رفت

☆☆☆

آمد از دل تا به لب جان الغیاث
درد و آن هم درد هجران الغیاث

چشم و دل گسترده بودم در رهت
پا گرفتی وا بدامان الغیاث

تیر چرخ و جوریار و درد عشق
یک دل و این جمله سامان الغیاث

میرسد آن سرو ناز باغ عشق
صد گل حسنش به دامان الغیاث

بر جبینش ثبت شد افتادگی
سرکش آمد باز انسان الغیاث

صد هزاران جان شد و بازش ببین
شمع در بزم است خندان الغیاث

هیچ دانی عشق با شیدا چه کرد
آتشی زد در دل و جان الغیاث

☆☆☆

ضبط از دست بشد اشک روان را چه علاج
رخصت صبر بگفتیم فغـان را چه علاج
گل شگفته است وگرفتم کـه تهی کردم خم
ای نسیم سحری باد خزان را چه علاج
زاهدا چـارهٔ درد من دلریش بکن
بگذر از پند وبگو حسن جوان را چه علاج
جزمی و مطرب و ساقي و گل وصحن چمن
غم دل را چه دوا درد نهـان را چه علاج
ترک می گفتي و سجاده گرفتي شیدا
لیکن این فصل گل وآب روان را چه علاج

☆☆☆

مجوز رند قدح‌خوار هیچگونه صلاح
که او ومیکده ومستی است وساغر راح

زدند ارچه همه خلق دست بر چوگان
خدا شناس ندیدی که برد گوی نجاح

تو منع میکنی از باده وبر آنم من
که بهر درد به کیشم بود حرام مباح

بپوش واهل جهانرا بده هزار فریب
تراست دلق مرقع مگر مدار فلاح

شب است و دیدهٔ شیدا هنوز منتظرست
که کی دمد زگریبان هجر روی صباح

✲ ✲ ✲

مگرداں از من ای آرام جان رخ
که سودم تا سحر بر آستان رخ

سپند دل برین آتش توان زد
فروزان شد برنگ ارغوان رخ

مترس از گرمی نظاره زنهار
که میدارد زسنبل سایه‌بان رخ
بنه ای گلعذارش بر دهانم
لب مشتاق جوید مهربان رخ
همه جور لب است ودست گستاخ
زحال شب چه گوید داستان رخ
نگه را سوی او ره نا پدید است
که میدارد زگیسو پاسبان رخ
بنال ای بلبل شیدا که امروز
حکایت میکند از گلستان رخ

✲ ✲ ✲

کس از حریم ناز نشانم نمیدهد
هیچم خبر زجان جهانم نمیدهد

اکنون که بار عشق دو تا کرد پشت من
جز باده هیچ تاب و توانم نمیدهد

افتاده ام اگرچه بکویش ولی چه سود
چشمش فسونگر است و امانم نمیدهد

چون دامن فغان بگرفته است دست صبر
ناله خبر ز درد نهانم نمیدهد

بر خیز ساقیا وبده باده بیحساب
مستی و بیخودی چو زیانم نمیدهد

از گلستان عشق چو دل بر گرفته ام
زان گل نسیم نیز نشانم نمیدهد

بگذشت ماه و سال که شیدای ساقیم
آخر چه شد که رطل گرانم نمیدهد

☆ ☆ ☆

اگر درد عشق تو در دل نشیند
چه حاجت که لیلی به محمل نشیند
چنان محوشد در جمال تو عاشق
نه هشیار خیزد نه غافل نشیند
بسی زیر آبست درهای رخشان
مگر مرد دانا بساحل نشیند
توای دل مده رایگان سوز خودرا
چنان ناله برکش که در دل نشیند
زتو خواهم ای درد هجران فغانی
زدل خیزد و نیز در دل نشیند
نیاید بجز درد دلهای مستان
که بر خیزد آسان و مشکل نشیند

تراهست شیدا سر عشق واکنون
چه یارا که مجنون مقابل نشیند

بیدلان گر به دل از درد جهانی دارند
بهر درمانش بلب آه وفغانی دارند
سر نهادند چو بر سنگ در تو عشاق
بر جبین از اثر سجده نشانی دارند
دل ندارند در آغوش وگرفتم که بتان
چشم و ابرو و رخ وزلف ومیانی دارند
خیر ودرمانی مستان بمیٔ ناب بکن
کز غم هجر بتان درد نهانی دارند
تا نگویند که عشاق تهیدستانند
درد دارند ودگر آه وفغانی دارند
در گلستان جهان بخت رقیبان بخت است
که گل تازه‌تر و سرو چمانی دارند
می کشان را زفلک هیچ گزندی نرسد
که می ناب ودر پیر مغانی دارند

سوی میخانه قدم رنجه بفرما کآنجا
باده ومطرب وساقی جوان دارند

تو به از یاری یاران نکنم چون شیدا
دوستانند وبدل رنج نهان دارند

☆☆☆

بودم دم الست و وجودی زمن نبود
این گوی خاک وگنبد چرخ کهن نبود

در میکده که ریخت خم اندر دهان من
دست جواد ساقی تقوی شکن نبود

حرفی زبوی یار براندم در انجمن
حاشا حکایتی زگل و یاسمن نبود

در وصل بود جسم زجان بر کنار ونیز
جان فگار را خبر از حال تن نبود

یاران ز راز سینه مجوئید آشکار
آنجا شدم که رسم ره ما و من نبود

در وادئی که گام محبت زدم مرا
مجنون نبود همسر وهم کوهکن نبود

دانستم این که دست رقیبی به او رسید
وقتی که زلف یار شکن در شکن بنود

تابان(۱) زهجو خویش مرابر کنار دار
آن طعنه ها که شب تو شنفتی زمن نبود

نظمی که خوانده بود بیان(۲) پیش انجمن
بود از رضی(۳) اگرچه رضی خود علن نبود

---

(۱) نواب شجاع الدین احمد خانصاحب لوها روی
(۲) عبدالرحمن صاحب مرحوم
(۳) شفاء الملک حکیم رضی الدین احمد خانصاحب مرحوم.

قلندران در دوست تاجدارانند
پیادگان ره عشق شهسوارانند
درون میکدهٔ عشق بی حجاب درآ
که می کشان جمال تو راز دارانند
به پیر میکده گفتم که رهنمایم شو
که زاهدان زمانه فریب کارانند
بدام زاهد اگر ابلهان در افتادند
شکار غمزهٔ چشم تو هوشیارانند
تو باده از رخ گلگون خود بلبها ده
که هست می عجب وطرفه باده خوارانند
توباورم بکن ای شیخ شهر کاین عشاق
به‌بند زلف اسیرند ورستگارانند
بیا وباز نگاهی زعشوه بر افگن
شهید ناوک ناز تو بیقرارانند

غبار خاطر ایشان به آب لطف نشان
که زیر بام بلند تو خاکسارانند

نمیکنند علاج غم تو ای شیدا
فغان که در پیٔ آزار غمگسارانند

☆ ☆ ☆

ابر تند آمد بسر بر میگساران را چه شد
باده بر افروخت ساغر باده خواران را چه شد

شیوهٔ خود بینی احباب خاطر را شکست
آشنائی از میان گم گشت یاران را چه شد

روزگاری شد که چشم شوق بستم سوی در
کس ز روزن هم نمی بیند نگاران را چه شد

آتش نخوت فرو ناکرده زاب انکسار
باد میدارند درسر خاکساران را چه شد

هیچ دستی را نمی‌بینم درین میدان بکار
گوئی افتاده است بی‌چوگان سواران را چه شد

چهره بر افروخت شمع بزم پروانه کجاست
حسن از پرده برون شد بیقراران را چه شد

در فراقش جان بر آمد چاره سازان بیخبر
غم زهر در ریخت بر دل غمگساران را چه شد

چهره چون خورشید تابان لب چو باده ارغوان
زلف چون سنبل پریشان دلفگاران را چه شد

عالمی در خواب نوشین است شیدا سربسر
کس نمیگوید بمن شب زنده داران را چه شد

☆ ☆ ☆

عشق بر خیز که مستانه صبا می آید
خوش پیامی است که از زلف دو تا می آید

کار بیمار رسیده است بسامان کامروز
بهر دردش زلب یار دوا می‌آید
بیخبر زانچه با و میرسد از دست خزان
بلبلی بر سر گل نغمه‌سرا می‌آید
مگذر ازمن که رسی تا بمشام دگران
بوی گیسوی کسی از تو صبا می‌آید
گردش چشم زتو خواهم و هم جنبش لب
کز لب وچشم توام درد ودوا می‌آید
بارخ وکاکل پیچان ز در میخانه
همچو صبح طرب و شام بلا می‌آید
من بکار غم دلدار ازین حیرانم
بی طلب در دل عشاق چرا می‌آید
نیست عاشق که بلرزد زسرجان شیدا
خونبهایش مگراز لطف خدا می‌آید

امیدم در دل و دل در برم مستانه میرقصد
مگر می درخم وخم در بر میخانه میرقصد
روم چون سوی میخانه که خوردم می ازان ساقی
نیم مست الست ودر کفم پیمانه میرقصد
بیا ای خامکار عشق و با چشم بصیرت بین
که گرد شمع در محفل چسان پروانه میرقصد
حجاب از رخ چو برداری فغان از انجمن خیزد
اگر دیوانه میرقصد، اگر فرزانه میرقصد
نهان درسینه راز الفت او تا کجا دارم
فغان یاران که دل درسینه بیتابانه میرقصد
بده دردی جام باده خواران وانگهش بنگر
که شیخ شهر با رندان چه استادانه میرقصد
نه تنها از شرار عشق میرقصد دل شیدا
که هم از سوز آه او دل جانانه میرقصد

ز اشکم بود چون گلزار کاغذ
فرستادم بسوی یار کاغذ

بگیر ای پیک فرّخ فال و برسان
مسیحا را ازین بیمار کاغذ

اگرچه دادمش صد گونه زنهار
نمیخواند مگر زنهار کاغذ

مخور غم چون بشد یاری زیاران
ترا همواره باشد یار کاغذ

به او بسپار ای شیدا غم خویش
که آمد بهر دل غمخوار کاغذ

☆ ☆ ☆

بیا که فصل بهار است و می بجام اندر
همای عشق رسیدم زسر بدام اندر

بیا که بادهٔ گلرنگ پای سرو کشیم
مراست چرخ ستمکار هم بکام اندر
ز رو و گیسوی آن دلربا چه بر گویم
هزار صبح درون وهزار شام اندر
مراست عهد که باپیر میکده بستم
بجام بادهٔ گلگون بود مدام اندر
بتا بنقد بده بوسه‌ها که میدانم
که صد قضیّه نهان کردهٔ بوام اندر
مرا رسد که بسازم دگر به رسوائی
که خیر نیز ندیدم به ننگ ونام اندر

مگیر خرده وبگذر زبوالهوس شیدا
که پخت دعوی باطل به مغز خام اندر

☆☆☆

مرادم آمد از دست قضا بر روی کار آخر
کشادم چشم بر خود اول و بر روی یار آخر

مکن عیبم اگر تا حشر در این بیخودی باشم
که مست بادهٔ عشقت نگردد هوشیار آخر

ببالینم سحرگاهان نگار می فروش آمد
مرا این نالهٔ شبگیر چون آمد بکار آخر

می کهنه است و ابر تند و یار ماهوش ساقی
ازین عیش و طرب تا چند باشم بر کنار آخر

چه باك ار چیدم از روی چو گلشن بوسه‌ها چندین
که دارم از برای عفو خویش آمرزگار آخر

مرا اینگونه باید خورد می در میکده زاهد
بدستی جام می اول بدستی زلف یار آخر

خردمندان نظر دارند بر انجام ای شیدا
تو با زهد آشنا بودی و گشتی میگسار آخر

بریز باده بجام و بسوز خرقهٔ آز
ز شیخ بگذر و با پیر می فروش بساز
چنان ربود دلم نرگست به عشوه و ناز
که بر در تو نهادم جبین ز روی نیاز
مران زمجلس انسم که محرم خلوت
ندادهیچگه از دست خویش دامن راز
نسیم صبح سر چین زلف او دارد
گره ز نافهٔ بختم مگر کشاید باز
جواب داد که اشکم ز تنگی دل بود
چو گفت دل که بجز چشم نیستم غمّاز
بیا و پرتو مهر رخت فگن بر من
منم که ذرّهٔ خاکم توئی که ذرّه نواز
به پیر صومعه صد بار گفت پیر مغان
نمیرسی بحقیقت مگر ز راه مجاز

بگو چگونه کشایم گره ز چین مراد
که دست کوته و دامان گیسوی تو دراز

برو فقیه وبچین دام وعظ از شیدا
که دیده است بسی زین نمط نشیب و فراز

☆☆☆

دردی که دارم ازبت نا مهربان مپرس
بشنو هزار قصه واین داستان مپرس

دل برگرفته‌ایم زجان در طریق عشق
از جور دلبر و ستم آسمان مپرس

ساقی قدح بیار بکردار آئینه
وانگه ز چون وچندمیٔ ارغوان مپرس

بر بوریا نشین و کلاه نمد بپوش
وز تخت خسروان و کلاه کیان مپرس

ترک وجود گو، که شود حاصل تو جان
هستی اگر ز اهل یقین از گمان مپرس

دستش بچید هر گل خندان بوستان
بلبل بنال و علتش از با غبان مپرس

با دشمنان سزد که بسازم درین زمان
دردی که میرسد بمن از دوستان مپرس

یک جرعه هر که خورد ازین باده مست شد
در بزمگاه عشق ز پیر و جوان مپرس

شیدا متاع عشق چو داری بدست خویش
از عاقبت مترس وز سود وزیان مپرس

☆ ☆ ☆

آن طبیبی که شفا یافت جهان از سخنش
حال درد شب هجران که رساند زمنش

در یکدانهٔ عشقت که بود کعبهٔ دل
خوش بود آنکه خدایا بسپاری به منش
دام بر چید چو آن مست می نازز زلف
دل در افتاد به هر حلقهٔ چین وشکنش
یارم امروز چرا دوخته از لاله قبا
داغ دارد مگر از خون کسی پیرهنش
باورم کن که شود حاصل من عیش مدام
ترکنم چون لب خود زاب حیات دهنش
محتسب در پی آزار من رند مباش
می کشم گاه گهی باده و آنهم کهنش

دوش شیدا به در میکده با زاهد گفت
این مرقع که تو داری به خم اندر فگنش

☆☆☆

۳

نجست این دل دیوانه‌ام ز زلف خلاص
که خوش نداشت بجز چین طره هیچ مناص
کسی که پای درین بند داشت آزاد است
نه آن که گشت ز بند گران عشق خلاص
مترس وخلق جهان را بکش که میدان
که قاضی از تو نگیرد بهیچ نوع قصاص
شب فراق بخوان بر من ای خجسته ندیم
حدیث عشق که شیرین بود ز منطق قاص
دلش ملول نشد هیچگه ز عیب عوام
شکست خاطر شیدا مگر گناه خواص

☆☆☆

یافتم صد بار از میخانه فیض
گه زساقی گاه از پیمانه فیض

هر که رندی شیوه کرد و عاشقی
میدهندش از در میخانه فیض
خون لعل کان بریزد آشکار
لب چو یابد از لب جانانه فیض
بر سر تربت حکیمی بر نگاشت
می برد عاقل از این ویرانه فیض

همچو پروانه دل شیدا مدام
یافت از شمع رخ جانانه فیض

✲ ✲ ✲

از زلف پرخمت چو برون سر کشم، غلط
وز بزم دلکشت چو برون پانهم، غلط
صبراست رهنمای منم در شب وصال
دست طلب بدامن تو چون زنم، غلط

در مجلس تو هیچ کسم نیست غمگسار
شرح فراق و هجر چسان دردهم، غلط

واعظ مگو بمن که حرامست خوردنش
بی صحبت نگار اگرمی خورم، غلط

تیری بزن ز چشم سیه مست خویش، ومن
از درد سینه ناله اگر برکشم، غلط

معذور دار ناصح مشفق مرا که من
چون تو نیم که راه محبت کنم، غلط

شیدا منم اسیر کمند نگار خویش
ازدام زلف پرخم او چون رهم، غلط

☆ ☆ ☆

حدیث مستیم درگوش کن بهر خدا واعظ
که در میخانهٔ ما فرض شد ترک ریا واعظ

ز راز عاشقان چون نیستی آگه نمیدانی
که چون آرد خبرزان انجمن باد صبا واعظ

صبا گفته است رمزی بادلارامم زدرد من
ازو جویم دوا وهم ازو خواهم شفا واعظ

بجز مستی نفرمود ند کاری بهر من اینجا
شعار خویش سازم باز مستوری چرا واعظ

تو منعم میکنی از جام می در محفل رندان
مگر ناید ترا زنهار از ساقی حیا واعظ

بلا گردان او جانی که من در آستین دارم
اگر هردم بروافشانمش باشد روا واعظ

نیامد سوئ شیدا باد صبح از کوئ آن دلبر
مگر آمد دوای درد او زان دلربا واعظ

☆ ☆ ☆

سر مرا چو دهد جور پیر چرخ صداع
دواش بادهٔ شوخ است و ساقی است و سماع
بیاد عرض جمالت بده درین بازار
که هست در کفم از عشق تو هزار متاع
رفیق ماست چو مستی درین جهان خراب
رسد که خرقهٔ سالوس را کنیم و داع
بکن ز ساقی میخانه مسئلت واعظ
که هست باتو مرا در خصوص باده نزاع
می مغانه بخواهم زدست آن ساقی
که همچو زر بودش خدّ و همچو سیم ذراع
مطیع عشق چو گشتی ز شیخ شهر مترس
درین خرابه بود پیر میفروش مطاع
بس است بهر تو شیدا که از جهان آباد
حدیث فضل تو بردند تا دیار و بقاع

وزید باد نسیم و شگفت غنچه بباغ
بیا و سنت جم را فروغ ده ز ایاغ

درین زمانه بیارائ بزم می چو بهشت
که خو گرفتهٔ ساقی و ساغر است دماغ

نگاه دارمش از باد تند عقل و خرد
بزیر دامن مستی است چون زعشق چراغ

رخش چو دید بگلزار خون شد از سر رشک
که داشت لاله حمرا بدل ازو صد داغ

چگونه بالب وچشم ورخت درآویزد
ندارد این دل من چون ز گیسوئ تو فراغ

پیام برد ز ساقی به محتسب شیدا
که بر رسول درمیکده است فرض بلاغ

✡ ✡ ✡

بزهد و ورع در افگنده‌ایم طرح مصاف
که ساقی است و مغنی و چنگ و باده صاف
برون زمکه بیا تا بصد هزار خلوص
حریم آن حرم ناز را کنیم طواف
مغی برآمد و احوال شیخ یک یک گفت
در آن میان که همی زد ز پارسائی لاف
گناه ما است که آید بکار آمرزش
که علتی نبود بهر عفو زهد گزاف
ببرد چرخ زمن خرمی و خورسندی
مرا بود غم و درد و فغان و آه کفاف
حدیث حسن تو از شرق تا بغرب رسید
حکایتی نکند کس درین زمانه ز قاف
بگرد او زسر عجز زار میگردد
که بهر عاشق شیداست خانه تو مطاف

صباح وصل رسید و گریخت شام فراق
فرود آر صراحی و باده از سرطاق
برون شد از سرم اکنون هوای درمانی
که بهر درد دل من غم توبست نطاق
نمی سزد دگرم بوسه برلب ساغر
چو بادهٔ لب لعلت فتد بکام مذاق
سخن ز زهد همی راند واعظ و مستی
درون در آمد و برد از میانه گوی سباق
دگر دلم نتواند که بر جهد از جای
که دارد از خم زلف تو صد هزار وثاق
کنون زپند تو ترکش نمیدهد هرگز
زجام بادهٔ عشق است مغز عاشق چاق
زعاشقان نکشد دست خویشتن شیدا
ستم شعاری این آسمان کهنه رواق

گرفتم آنکه رسیدی ز خاک تا افلاک
چو عاقبت نگری نیست جای تو جز خاک
بروز حشر چو آمرزگار میداری
گناه میکن و هرگز مدار از کس باک
طبیب میکده دیشب مرا نصیحت کرد
به دل چو داغ فریب است از میش کن پاک
تو گفتیم که مکن ناله و فغان لیکن
ز دست هجر گریبان صبر شد صد چاک
چو نیست باده به خم باغ را تما شا کن
که کیف می چکد از هر کنار برگ تاک
توئی که هفت فلک بر وجود تو نازد
که ذات پاک تو آمد مفسر لولاک
بیاد ساغر شادی بنوش ای شیدا
به کنج صومعه بنشستهٔ چرا غمناک

روز فراق رفت و در آمد شب وصال
امشب حرام شیخ بود بهر من حلال
تو بر جمال خویش منازای فلان که هست
در خندهٔ کمال نهان گریهٔ زوال
از گور جم بگوش جهان بانگ میرسد
کو افسرو کلاه و کجا حشمت و جلال
ای فکر من تو هرزه مگرد از پی دهان
امکان نیافت ره به سوئ درگه محال
بلبل ترا نشد چومیسر وصال گل
تا درد در دل است به هر برگ گل بنال
کوتاه کن تو دست طلب از جهان ولی
از پیر میفروش مپیچان سر سوال

شیدا چو باتو یار ره آشتی گرفت
امشب حرام شیخ بود بهر تو حلال

در بهاران جامهای باده چون جم میزنم
لطمهای شادمانی بر رخ غم میزنم

گرچه میدارم ازان دلدار حسرتها به‌دل
لیک من دم از مراد خویش کم کم میزنم

دیشب از رخسار دلبر بوسه‌ها چیدم بسی
دست امشب نیز در گیسوی پرخم میزنم

خلوتی باید که تا حال دل من بشنوی
حرف از راز محبت برملا کم میزنم

سوز عشق گلرخان درسینه دارم از ازل
همچو بلبل ناله‌های زار پیهم میزنم

من که شیدای جمال دلبرانم از ازل
جامهای بیخودی از دور آدم میزنم

☆ ☆ ☆

شراب آبرو چون بر در میخانه میریزم
دل من داند و یزدان که من بیجا نه میریزم
قدح ای محتسب در دست چون کار آ گهان گیرم
می صافی بزیر دلق در پیمانه میریزم
زچشم خویش دریاد لب و دندان مه رویان
گهی لعل یمانی و گهی دردانه میریزم
به یکتائی تو ای جان دلها راست میگویم
به شمشیری که دارم خون هر بیگانه میریزم
تو عیبم ساقیا کردی و من از فرط سر شاری
شراب اندر گریبان گه به گه مستانه میریزم
دل درد آشنا کارم به رسوائی کشید آخر
به دامان اشک خون از دیده بیتابانه میریزم
تو آ گه نیستی از سوزش عشق من شیدا
شرر از آه سوزان در دل پروانه میریزم

فدای زلف پر پیچ بتان جانی که من دارم
بهای کفر ایشانست ایمانی که من دارم
نسیم صبحدم برخیز و بازی کن بگیسویش
که تا برهم زنم از صبر سامانی که من دارم
عیان گردد بروز حشر تا سودائ زلف تو
ازین دارم بتا، تار گریبانی که من دارم
نیازم نیست باگلزار فردوس برین زاهد
زچاکم بین تماشای گلستانی که من دارم
بیا ای بلبل آشفته سر این نقشها بنگر
که رشک صد گلستانست دامانی که من دارم
همای فکر من با اوج مضمون ساز میدارد
فلاطون کودکی هست ازدبستانی که من دارم
چه می پرسی زحال خسته ام بنگر که میخیزد
فسون از هر کنار چشم جانانی که من دارم

ترا گر لعل خیزد از لب چون برگ سرخ گل
گهر میریزد از طبع سخندانی که من دارم

دل کبک است شیدا ای فلک بر ماهتاب تو
دل انسان فدای ماه تابانی که من دارم

☆☆☆

رشتهٔ الفت گسست آن یار هم
رفت از دست شکیبا کار هم
چون برستی از غم و شادیٔ عشق
هست یکسان هجر و وصل یار هم
راز الفت را زدل بیرون میار
گوش دارد ای فلان دیوار هم
دررہ عشق توای جان جهان
لذتی دارد مگر آزار هم

برهزار خسته در فصل خزان
اشک ریزد نرگس بیمار هم
با که گویم راز عشق خویشتن
شد ز دهلی فیضی (۱) غمخوار هم

هیچ شیدا را نشد حاصل ازین
بست بهر هندوئ زنار هم

☆☆☆

بزیر گنبد گردون اگر رنج و محن دارم
مکن نسبت به گردونش که من از خویشتن دارم
کنون در عشق تو جانان نه جان دارم نه تن دارم
ولی دل با هزاران آرزو زیر کفن دارم
بریز ای پیر میخـــانه می تلخم به پیمانه
که من در وضع مستانه بسی شیرین سخن دارم

(۱) نواب فیض احمد خان صاحب، فیضی.

حبیبا، ازلب جانبخش خودیک قطره آبم ده
بسی بگذشت درعشقت که من آتش به تن دارم

بدار ایمن خدایا از حوادث این ودیعت را
نهان در خانهٔ دل انچه زان رشک چمن دارم

تو داغ سینه ام بینی ومن رخسار گلگونت
هوایٔ گلستان درسر نه تو داری نه من دارم

نشان قافله گم گشت و منزل پرخم وپیچ است
سفر بسیار دور است و بره صد اهرمن دارم

تو شیرین کار باش و باز بنگر سرفروشی را
که من در زیر دلق خود قبای کوهکن دارم

به عشقش حرف آزادی برفت از یاد من شیدا
که من درپای‌خود از گیسوی جانان رسن دارم

☆ ☆ ☆

بدستی کا کل پرخم بدستی جام می بینم
مگر در محفل ساقی دو گونه دام می بینم

امید و یاس را در دل بهم کردند و من هر دم
تماشای هم آغوشی صبح و شام می بینم

بده رخصت که گردانم زبان دور دهان تو
که بر شیرین لبانت تلخی دشنام می بینم

رخ و زلفت بتاب و من بچشم بیقرار خود
هزاران صبح می بینم هزاران شام می بینم

نمیخواهم بیالایم دگر لب بالب ساغر
که در رخسار تو ناب مئی گلفام می بینم

اسیری شد شعار هند و مصر و مغرب اقصی
غلامی شیوهٔ نجد و حجاز و شام می بینم

سبک برخیز ای ساقی و جامم ده ز ریحانی
که بخت دشمنان امروز نافرجام می بینم

بشو ای اشک شادی نقش غم از سینهٔ شیدا
که تابان از افق اکنون مه اسلام می بینم

☆ ☆ ☆

یاد ایامیکه فریاد و فغانی داشتم
بهر درد سینهٔ سوزان زبانی داشتم
یاد ایامیکه من هم در گلستان مراد
هم گل خندان و هم سرو چمانی داشتم
یاد عهدی کن که از تیر نگاه مست تو
درد پنهانی و چشم خونچکانی داشتم
ای خوشا وقتی که من از بهر تقدیم نیاز
هم جبینی داشتم، هم آستانی داشتم
از کمین بر جست برق و ناگهان پاکش بسوخت
گرچه من در کنج گلشن آشیانی داشتم

٤*

زین نیفتادم بدام آرزو مرغ مراد
داشتم یاری ولی نامهربانی داشتم

لذت از کامم نخواهد رفت تا آخر که من
ساغر ریحانی و دست جوانی داشتم

آن شب مه شد کجا یاران که پای سنبلی
زلف پیچانی و روئ زر فشانی داشتم

یاد کن شیدا که در روز نبرد عشق او
من زمژگان تیر واز ابرو کمانی داشتم

☆☆☆

دل بغارت بردی و جان نیزهم
این بشد از دستم و آن نیز هم

آستین بر چین و خوش دستی برآر
گوئ افتاده است و چوگان نیز هم

کرد غمازی راز عاشقان
آه سرد و چشم گریان نیز هم
چون فروغی یافت جان در عشق تو
کفر از دل رفت و ایمان نیز هم
زخمها خوردم ز چشم مهوشان
بلکه از ابروی ایشان نیز هم
از کمین بر خیز و کام دل برآر
تیغ هم داری و پیکان نیز هم
گو ایاز افتاده در دام غمش
بندهٔ عشق است سلطان نیز هم
بر در میخانه واعظ پند ده
داد خود بستان ز رندان نیز هم
گرد غم را شسته ام ز آب شکیب
وز سرشک چشم گریان نیز هم

خون شیدا ز آستین گو شستهٔ
داغها داری بدامان نیز هم

☆☆☆

مرنج از من اگر من از رخ و زلف تو بر گفتم
که گه در گوش شام وگاه در گوش سحر گفتم

کمر چون خود نمیدارید ای مه‌طلعتان زین ره
غلط کردم که گیسوی شما را تا کمر گفتم

تو یکبارم رهی بنما بسوی میکده ساقی
که من صد بار از زهد ریائی الحذر گفتم

هنر عشق است و ایشان را میسر نیست سامانش
مکن عیبم اگر من زاهدان را بی‌هنر گفتم

تو نازک طبع و دل پر درد ولب بند وزبان خاموش
چه بد کردم که حال درد دل از چشم تر گفتم

حکایتهای درد وغم به انجم در شب هجران
گهی از سوزدل گفتم گه از خون جگر گفتم
رهی دادند اکنونش سوی میخانه چون مستان ،
شنفتم هرچه از رندی شیدا با تو بر گفتم

✲ ✲ ✲

هشتی چنان کلالهٔ مشکین شکن شکن
کز بوی او مشام جهان شد ختن ختن
عمری بسر شده است به رندی ولی خوشیم
کز ما حکایتی است بعالم دهن دهن
تیری زدی ز چشم حزینت بدل بدل
آتش زدی ز برق ادایت بتن بتن
ای نو بهار تنگ در آغوش گیرمت
گیسو برخ فتاده چو آئی چمن چمن

بلبل نداشت عشق گلستان، مگر قضا
بسته است گردنش برگ گل رسن رسن
این دل که دارمش ز وفا پرُ بتو بتو
وان چشم فتنه زا که تو داری بمن بمن
یک بوسه خواهم از لب لعلت که درفراق
درها فشاندم از صدف خود عدن عدن

☆ ☆ ☆

بوالهوس از میان رمید که من
تلخی هجر او چشید که من
گفت گرد سرم که خواهد گرد
طائرجان زتن پرید که من
گفت ریزد که خون عاشق را
غمزه از چشم او چکید که من

گفت بیتابی مرا باعث
از دلم آه سر کشید کـه من
گفت زنجیریٔ خم زلفم
سینه شد چاک و دل دوید که من
تیشه فرهاد زد بسر آخر
دامن صبر او درید که من
بیخودی کیست بر درم پرسید
بانگ شیدای او رسید که من

☆☆☆

یار که هست روبرو، پاک رخ است و نیکخو
باده بخور بروی او کام دل از لبش بجو
بادهٔ ارغوان من، روح منست وجان من
ساقی مهربان من، ریز بجامش از سبو

ای گل باغ کن فکان، مایهٔ نازش جهان
هر گل گلبن زمان، از تو گرفت رنگ و بو

دست تهی ز برگ و ساز، پای شکسته ره دراز
خود تو بگو، جهان ناز! چون کنم از تو جستجو

ای که جهان نثار تو، رشک چمن بهار تو
عاشق دلفگار تو، بهر تو گشت کو بکو

انچه که رفت ماجرا، گرچه نهفتهٔ زما
لاله رخا! سمنبرا!! زلف تو گفت مو بمو

حور و سروش و انس و جان، خلق زمین و آسمان
هرچه که هست درجهان میکند از تو گفتگو

☆ ☆ ☆

چون ای صبا ز بزم رقیبان رسیدهٔ
حرفی بما بگو که در آنجا شنیدهٔ

ای خامکار عشق زراه صفا بگو
آیا تو نیز لذت هجران چشیدهٔ
دل راعیان چو از برمن میبری چه باک
جان در تنم زلطف فراوان دمیدهٔ
معذور دارمت زجفاهای نو بنو
تو حال زار عاشق مسکین ندیدهٔ
یا پند ترک عشق مده واغطا مرا
یا برملا بگو که تو اورا ندیدهٔ
ای زلف از صبا تو پریشان شدی و من
اندر گمان که شور و فغانم شنیدهٔ
هرگز مزن به بزم سخن لاف شاعری
سائل(۱) تو ضرب سیلی تابان(۲) ندیدهٔ

---

(۱) نواب سرج الدین احمد خان صاحب سائل لوهاروی برادر خورد حضرت تابان. (۲) نواب شجاع الدین احمد خان صاحب لوهاروی برادر بزرگ حضرت سائل.

آویختی بدامن سائل چرا علی (۳)
آخرچه شد که مهر ز تابان بریدهٔ
اکنون کشدچو نالهٔ جانسوز عیب نیست
دامان صبر عاشق شیدا دریدهٔ
☆☆☆
کاکل پرچین وخم بر رخ پریشان کردهٔ
بارک الله! بهر سودایم چه سامان کردهٔ
هر دلارامی که دیدی جان و دل در باختی
عشق را ای بوالهوس پندارم ارزان کردهٔ
کردهٔ از روی گلگون منتی نو بر دهن
یعنی لبهای مرا رشک گلستان کردهٔ
تا نچیند چشم مشتاقان بهار حسن تو
سایه بر گلزار رخ از سنبلستان کردهٔ

(۳) میرزا محمد علی خان صاحب، علی دهلوی.

عاشق شوریده‌را از برگ وسامان نیست کار
مرحبا ای دست وحشت چاک دامان کردهٔ

بستهٔ دل را بگیسوئی که خم اندر خم است
باز این رم کرده را نازم بزندان کردهٔ

بارها از روزن در چشم مستت دیده ام
سرخوشم بی جام می هر بار جانان کردهٔ

گشتهٔ شیدا بدشت عشق چندین ماه‌وسال
راه بهر کاروان ما تو آسان کردهٔ

☆ ☆ ☆

شبابم رفت وهم تاب وتوان از دست وپا جسته
بجا ناید دگر چیزی که اکنونم زجا جسته

نمیدانم چه گفتم با تو وقت گرمجوشیها
چو سرمستان سخنها از زبان بی مدعا جسته

بشارت بر زما رندان بسوی آنکه در گیتی
گسسته دل ازین دنیای دون سوی خدا جسته

زفرط بیخودی در بزم جانان این ندانستم
نگاه فتنه زا یا از کمین برق بلاجسته

نگه کردی فغان کردم ، دگر جانان نمیدانم
چها بنشست دردل هم زدل آخرچها جسته

نمی‌آید بگوشم اندرین گلشن دگر نغمه
مگر آن عندلیب خوشنوا از شاخها جسته

خدایا کشتیم گرداب عصیان میکشد اکنون
تو دستم ده که کارمن زدست ناخدا جسته

✡ ✡ ✡

فارغ از راحت ورنج دو جهانم کردی
مرحبا عشق که هم این وهم آنم کردی

پیش ازین زهد مرامایهٔ صد نازش بود
آخرای عشق تو رسوای جهانم کردی
چیست ای درد کنون چاره بفرمای مرا
حرف یک آه همه تاب وتوانم کردی
بر توای چشم فسون ساز هزاران رحمت
درد دادی بدل و سوز بجانم کردی
بیش از چشم زدن فرصت دیدار نبود
وین ندانم که چسان عشق بجانم کردی
ماسوا را ندهم دل که توای عشق فلان
ثبت در دفتر خود نام ونشانم کردی
دل بیتاب ، ز تو باد صبا میپرسد
انچه با گیسوی آن رشک بتانم کردی
من شیدا که دل پاک در آغوشم بود
رند میخواره ندانم که چسانم کردی

من نگفتم که درین میکده تنها باشی
با بت ساده و با باده ومینا باشی
هر چه باشی تو بلای سرعشاقستی
زلف باشی بمثل یا شب یلدا باشی
کی توان گفت لبت را که دمدجان درتن
این نگنجد که کنی قتل ومسیحاباشی
سوی دشمن چو روی جان مراهم میبر
کی پسندم که در آن بزم تو تنها باشی
همچو مجنون بنشینی چو سراین منزل
چشم بر دوخته بر محمل لیلا باشی
باش هرانچه که باشی مگراین میخواهم
دل صد پارهٔ مارا تو تمنا باشی
از تو ای عشق ستمگار تمنا دارم
نقش بر لوح دلم همچو سویدا باشی

قدحی نوش کن از دست جوان تازه
تا رهی از غم پیری وچوشیدا باشی

☆☆☆

مژده ای یاران که باز آن دلستان آید همی
در گلستانم بهار بی خزان آید همی
دود خیزد بی تأمل چون برافروزی چراغ
داغ چون در دل بود بر لب فغان آید همی
آن بت رم کرده باز از بخت می آید بمن
در تن بیجان من تاب و توان آید همی
راز الفت را نباید کرد بر کس آشکار
عشق هم در دل ز چشم ما نهان آید همی
این هم اندر دلبری رسمیست ای یاران که او
آشنائی هست و چون بیگانگان آید همی

گلرخی، لعلین لبی، باده پرستی، مهوشی،
کافری، زاهدکشی، جادو بیان آید همی

از سبو بگذشته شیدا خم تهی کن پی به پی
امر «فاشرب» از در پیر مغان آید همی

☆☆☆

ز عشق ناتمامم کامرانی در حجابستی
دلم در پیچ و تابستی نگارم در عتابستی
هوای عشق در مغزم چو زلف مهوشان پیچان
دل و جان از ازل لذت چش این پیچ و تابستی
نداند گل که بر بلبل چها افتاد از دستش
یکی از دل شرارستی دگر از دیده آبستی
منم یارب که بستندم بزلف پرشکن اینجا
فغانستی ازین صید افگنان و بیحسابستی

تبسم کن که تا بازم بسوزد خرمن تقوی
بده یک قطره ام زآن می که رشک صد شبانستی

تو شیدا با جهان دل بندی و اما نمیدانی
که تو هر آنچه میبینی بچشم خویش خوابستی

☆ ☆ ☆

بگفتم با بتی جادونگاهی فتنه‌سامانی
ز تو دردی، ز من آهی، ز توچشمی، ز من جانی

من از بهر نیاز خویش نازی از تو میخواهم
پس مردن بکش بر خاک من از عشوه دامانی

دم نزع است و من از بهر نذر موی تو جانان
یکی تار نفس دارم دگر تار گریبانی

میان هر دو فرقی نیست ای دست جنون اکنون
گریبان است چون دامان و دامان چون گریبانی

بفرما از کجا حاصل کنم جمعیت خاطر
قرار دل بغارت میبرد زلف پریشانی

شب هجران من با کاکلت خوش نسبتی دارد
ندارد داستانم همچو گیسوی تو پایانی

مران این بینوا را از درخود زآنکه می‌زیبد
گدائی همچو من بر بارگاه چون تو سلطانی

زداغ حسرتم درسینه بس گلها که بشگفته است
نسیمی میوزد از آه دل در این گلستانی

ز بیتابی دل در دشت شیدا هرزه میگردد
پریشان خاطری، آشفته حالی، چاک دامانی

کلام اردو

می الفت سی تیري دل هوا مست رقم میرا

الهي حمد میں بیخود رواں هو اب قلم میرا

نه اٹهی‌گا اٹهانی سی دم حمد و ثنا هرگز

جهکا هی روسیاهي سی جو سجدی میں قلم میرا

لئی نه آسماں کی سب ورق طوبی کي سب شاخیں

که تا لکهی ثنا تیري دل عاجز رقم میرا

وهاں بخشش سی تو کردی سبک تو دم میں دم آءی

یهاں تو بار عصیاں سی گهٹا جاتا هی دم میرا

نفس کي آمد و شد غمگسارو بند هوتي هی

تمام اب کام گویا کرچکي تیغ دودم میرا

اگر بخشی تو رحمت هی، نه بخشی تو عدالت هی

تري تیغ قضا پر هی سر تسلیم خم میرا

مجھی بھیجا تھا طاعت کی لئی لیکن میں حیراں ھوں
بڑھا کرتا ھی راہ معصیت میں کیوں قدم میرا

غم دنیا اگر دی تو، تو پھر کم ھو مرا یہ غم
اگر تو اپنا غم دی دی، تو پھر افزوں ھو غم میرا

کئي ھیں عیب گو چھپ کر مگر تجھہ پر عیاں سب ھیں
الھي کھل نہ جاءی حشر میں سارا بھرم میرا

ترا ھي آسرا ھی اور تیرا ھي سہارا ھی
سوا تیری یہاں کوءي نہیں تیري قسم میرا

دل شیدا مرا کرتا ھی تیری نام کي جپني
ھوا ھی وسط میں ھندوستاں کی گو جنم میرا

☆ ☆ ☆

لو مبارک ھو لٹا پھر نقد دل لوٹا ھوا
پھر پھنسا دام بلا میں مرغ جاں چھوٹا ھوا

یاد رکھنا تم دم جور وستم یہ میري بات
جڑ نہیں سکتا کبھي انساں کا دل ٹوٹا ہوا

ہاتھہ کیا آیا بتاؤ تم دم خنجر کشي
تن مرا زخمي ہوا ، ہاتھہ آپ کا جھوٹا ہوا

یاس و نومیدي کی ہاتھوں اس دل بیتاب میں
پھر رہا ھی حسرتوں کا قافلہ لوٹا ہوا

اب کہاں ھیں میکدہ میں شب کي بزم آرائیاں
اک سبو باقي رہا ھی وہ بھي کچھہ ٹوٹا ہوا

مانتا ھی آپ کي شیدا تو سب باتیں مگر
وصل کا وعدہ کیا جو آپ نی جھوٹا ہوا

☆ ☆ ☆

گلشن میں فیض ابر سی جوش بہار تھا
بدمست بوءی گل سی دماغ ہزار تھا

چلاّ اٹھي ھی بلبل ناشاد رشک سی
رخسار گل پہ آج لب جوئبار تھا

می کیوں نہ پي کہ فصل تھي اردي بہشت کي
ساقي تھا ، کنج باغ تھا ، ابر بہار تھا

آباد بلبلوں سی خزاں میں بھي تھا چمن
ہر ہر قدم پہ سنتی ھیں اک اک مزار تھا

تیري بہار حسن پہ سب کچھہ لٹا دیا
دل ایک رہ گیا ھی سو وہ داغ دار تھا

بھرتي تھي آہ بلبل آزردہ شام کو
شبنم سی صبح دیدۂ گل اشک بار تھا

خلوت میں کٹ رھي تھي کسي سی نہ تھي غرض
غم تھا نہ جام می کا ، نہ فکر نگار تھا

اتنی میں تیرہ ابر اٹھا کوھسار سی
وہ ابر جو کمیں میں بہت بی‌قرار تھا

پھر یاد تازہ ہونی لگي زلف یار کي
پہلو میں دل کو دیکھا تو سیماب‌وار تھا

پھر آرزوءی بادہ مجھی لی چلي کہیں
یاد آیا می‌کشوں سی جو قول و قرار تھا

لیکن ابھي لیا بھي نہ تھا جام ھاتھہ میں
دیکھا تو فصل گل تھي ، نہ ابر بہار تھا

شیدا جھلس کی نخل مضامین رہ گئی
گرمي کي فصل میں تجھی فکر بہار تھا

☆ ☆ ☆

چرچا ھمارا عشق نی کیوں جابجا کیا
دل اس کو دی دیا تو بھلا کیا برا کیا

اب کھولئی کتاب نصیحت کو شیخ پھر
شب میکدہ میں آپ نی جو کچھہ کیا کیا

وہ خواب ناز میں تھی، مرا دیدۂ نیاز
دیکھا کیا اور انکی بلائیں لیا کیا

روز ازل سی تا بہ ابد اپني جیب کا
تھا ایک چاک جس کو میں بیٹھا سیا کیا

دیکھی جو داغ دامن عصیاں پہ بی شمار
میں نی بھي جوش گریہ سی طوفاں بپا کیا

گم کردہ راہ آءی ھیں وہ آج میری گھر
ای میري آہ نیم‌شبي تو نی کیا کیا

کیا پوچھتی ھو دست قناعت کي کوتہي
کچھہ وا شب وصال میں بند قبا کیا

لذت ھي تھي کچھہ ایسي کہ چھوڑا نہ صبر کو
کرتی رھی وہ جور و ستم، میں سہا کیا

کیا شی تھي وہ جو آنکھہ سی دل میں اتر گئي
دل سی اٹھي تو اشک کا طوفاں بپا کیا

پھر لی چلا ھی دل مجھی کیوں بزم یار میں
ایجاد اس نی کیا کوءي طرز جفا کیا

شیدا غزل پڑھو کوءي مجلس میں دوسري
اک پڑہ کی رہ گئی تو بھلا تم نی کیا کیا

☆ ☆ ☆

دونوں نی اپنا فرض سرره ادا کیا
کچھه زیرلب وہ کہتی رھی، میں سنا کیا
واقف تھا وہ کہ دردھی مجھه کو بہت عزیز
ناصور میری دل کا همیشه رسا کیا
تیري کشاد لب ھی مري موت کا پیام
نکلی گا دم جو تو نی تبسم ذرا کیا
دامان صبر دل کا کیا اس نی چاک چاک
فرض اپنا آج دست جنوں نی ادا کیا

سنتی هیں بوالہوس کي بہت لن ترانیاں
ہم نی تو راہ عشق میں جو کچھہ کیا، کیا

آغوش مرگ هي کو کیا ہم نی اختیار
آخر یہ چارۂ مرض لادوا کیا

تم نی کبھي بھي چشم تلطف سی دیکھہ کر
بزم عدو میں رتبۂ شیدا سوا کیا ؟

☆ ☆ ☆

ظلم کي تیری کریں فریاد کیا
لطف ہو جب اس میں پھر بیداد کیا

گوش گل تک دسترس جب تک نہ ہو
بلبل شوریدہ کي فریاد کیا

جس سی تہم سکتا نہ ہو جوش شباب
اس ستمگر کي کریں فریاد کیا

ذکر میرا روکش مشاطه هی
چھیڑی ان کو دست موج باد کیا

کوہ کو اک آہ کرتي هی گداز
تیشه کیا اور همت فرهاد کیا

جب میں چاھوں ٹکڑی کردوں آہ سی
چرخ کیا اور چرخ کي بنیاد کیا

وصل هي شیدا اجل کا نام هی
دیتی هیں اس کي مبارک باد کیا

☆ ☆ ☆

هی داغ ماہ عکس تری رخ کی خال کا
پرتو هی نور مه تری حسن و جمال کا

واعظ یه فصل گل هی، یه گلرو، یه میکده
قصه نه چھیڑ آج حرام و حلال کا

رکھوں گا سوز عشق نہاں تا ابد کہ میں
ہوں شیفتہ ازل سی تمھاری جمال کا
ہر سرو سر بلند کو ہونا ھی سر نگوں
اس دھر میں عروج سبب ھی زوال کا
مدت سی ہوں کنار لحد میں مگر ابھي
دست طلب سی دور ھی داماں وصال کا
ھی صلح ایک دن کي تو قصّی ھیں روز کی
ھم کیا کریں علاج تمھاری ملال کا
تم حسن کی امیر ھو، میں عشق کا گدا
لازم تمھیں کرم، مجھی کرنا سوال کا
جب سی ہوا ھوں راہ رو وادي جنوں
سودا ھی میری سر میں تری بال بال کا

شیدا تو کردی چاک گریبان قال کو
دامن نہ چھوڑ دست تمنا سی حال کا

یہ نہ پوچھو کہ مری دل میں کدھر رکھا تھا
تھا جہاں درد وہاں تیر نظر رکھا تھا
کردیا آہ نی رسواءی محبت ہم کو
ورنہ سینہ میں نہاں سوز جگر رکھا تھا
ہوگیا غیر کی قدموں کي بدولت پامال
سنگ در پر تری مدت سی جو سر رکھا تھا
آشکا را یہ ھوا گور غریباں سی ہمیں
موت نی سب کی لئی ایک ھي گھر رکھا تھا
اب بہی چشم سی سیلاب شب ھجراں میں
اسي طوفاں کی لئی دیدۂ تر رکھا تھا
آنکھہ کی ظرف سی اندازۂ مظروف نہ کر
ہم نی دریا کو اسي کوزہ میں بھر رکھا تھا
دو تھی نخچیر تری ناوک مژگاں کی لئی
ایک رکھا تھا دل اور ایک جگر رکھا تھا

کاش رکھتی مري قسمت میں شکیباءي بھي
غم جاناں مری پہلو میں اگر رکھا تھا

شب تو گریہ میں کٹي روز کٹا زاري میں
دل بیتاب کو یوں آٹھہ پہر رکھا تھا

اب یہاں کي وہ خبر دینی لگا ھی الٹي
جسکو شیدا نی وھاں بھر خبر رکھا تھا

☆ ☆ ☆

اگر عرض تمنا کا کسي دن امتحاں ھوگا
جبیں ھوگي کسي کي اور کسي کا آستاں ھوگا

سبک ھونی نہ پاءیگا مرا دل بار ارماں سی
کروں گا جب میں عرض مدعا وہ سرگراں ھوگا

تو ای بخت سیہ، سن لی کہ اک دن وہ بھي آءیگا
نہ ھم ھوں گی نہ تو ھوگا نہ دور آسماں ھوگا

جسی تم ماہ سمجھی ہو وہ ہوگا داغ دل میرا
جسی تم چرخ کہتی ہو مرا دود فغاں ہوگا

دم عرض تمنا لب پہ گو مہر خموشي ھی
زبان دل سی لیکن مدعاءی دل بیاں ہوگا

سناءوں گا لحد میں میں کسی افسانۂ الفت
وھاں کوءي نہ ھمدم اور نہ کوءي راز داں ہوگا

سنبھلتا ھی دم بیتاب تو آنسو نکلتی ھیں
جہاں پر آشکارا اب مرا راز نہاں ہوگا

کروں کس پیچ وخم میں تم بتاءو جستجو دل کي
ہزاروں بل ھیں گیسو میں خدا جانی کہاں ہوگا

چمن میں یوں تو کہنی کو بہت ھیں آشیاں شیدا
جلایا برق نی جس کو وہ میرا آشیاں ہوگا

☆ ☆ ☆

٦*

جب تجھی دیکھا تری شیدا نی حیراں رہ گیا
مدعا لب تک نہ آیا ، دل میں ارماں رہ گیا

بل جواني کی نکالی خوب پیري نی مگر
سر میں سوداءی خم گیسوءی پیچاں رہ گیا

چھوٹنی ھرگز نہ پاءیگا کبھي یہ حشر تک
هاتھہ میں میری اگر دلبر کا داماں رہ گیا

بی نیازي گل کي اور بلبل کي زاري دیکھہ کر
دیدۂ نرگس چمن میں آج حیراں رہ گیا

عشق گو جاتا رھا لیکن ابھي آھیں تو ھیں
بجھنی پر اس شمع کی یہ دود پیچاں رہ گیا

کیوں بر آتي کوءی جاناں میں تمناءی دلي
تیري پیشاني سی شیدا پاءی درباں رہ گیا

☆☆☆

پهرتا رهتا هوں میں هر لحظه پس جام شراب
مجهه کو بدنام کری گي هوس جام شراب
قافله عیش کا تیار هی رندوں کی لئی
قلقل شیشهٔ می هی جرس جام شراب
جنبش باد سحر سی هی تموج می میں
قوت جان حزیں هی نفس جام شراب
خم لنڈها دوں تو نه چکراءی کبهي سر میرا
.ایک جرعه میں گیا بوالهوس جام شراب
مجهه سی پوچهو اثر بادهٔ گلگوں، واعظ،
میں هوں رندوں میں بهت نکته رس جام شراب
ٹکٹکي بانده کی دیکها کیا اتنا که بنا
سایهٔ مردم دیده مگس جام شراب
می نه هو بو هي سهي کچهه تو هو رندوں کی لئی
اسي حیله سی بجهی گي هوس جام شراب

زلف مشکیں کي لئی بو جو چلي آتي هی
هی نسیم سحري همنفس جام شراب

هم نی رندوں کا مقوله یه سنا هی شیدا
صحبت عیش میں زاهد هی خس جام شراب

☆ ☆ ☆

هو گي خبر جو هم نی سني بیش و کم غلط
کهاءو نه بار بار خدا کي قسم غلط

پهر شوق زخم هی دل بیتاب کو مری
ٹکڑی هوی هیں پهر مری دل کی بهم غلط

زلفوں سی کچهه لگا هی پته کچهه لبوں سی آج
هوتا نهیں قیاس، جو کرتی هیں هم، غلط

دیتا هی کیوں فریب که میں بهید پا گیا
مجهه پر کرم غلط هی عد و پرستم غلط

آتی هیں میکده سی وه ساغر لئی هوی
نکلا جناب شیخ په آخر بهرم غلط

سودا یهي هی دیده و دل کو کروں خراب
ای اشک خوں برای خدا تو نه تهم غلط

پهنچا اسی یه حال مرا، باد صبحدم،
لیتا هی دم مریض جفا دم بدم غلط

الجهاهی ایسادل که نه نکلی گا پهر کبهي
هوتي هی انکي زلف دوتا خم بخم غلط

قبله بناکی لاءی تهی روز ازل سی هم
سجده کیا نه تها تجهی هم نی صنم غلط

تیرا خیال هجر میں اس کا انیس هی
هوتا هی تیري یاد میں شیدا کا غم غلط

☆ ☆ ☆

گداز دل سی پروانه هوا خاک
جیا بی سوز میں تو کیا جیا خاک

کسي کی خون نا حق کي هی سرخي
رنگی گي دست قاتل کو حنا خاک

نگه میں شرم کی بدلی هی شوخي
کهلی پهر رات کا کیا ماجرا خاک

لبوں تک آ نهیں سکتا تو پهر میں
کهوں کیا اپنی دل کا مدعا خاک

بلندي سی هی اسکي ڈر که اک روز
کری گي آشیاں برق بلا خاک

نه دیکها جن کا چهره گرد آلود
پڑي هی ان په اب بی انتها خاک

بیاباں میں پهرا کرتی هیں شیدا
حقیقت میں هی الفت کي دوا خاک

آخر لبوں تک آهي گئي آرزوءی دل
کهو بیٹهی آج هاتهه سی هم آبروءی دل

کیوں داستان غم وه سپرد زباں کری
هی گوش یاس هجر میں اور گفتگوءی دل

آفت هو خانه زاد تو غیروں سی شکوه کیوں
خود هیں کنار دل میں هزاروں عدوءی دل

چهیڑو گی تم مجهی تو میں دریا بهاؤں گا
آنکهوں میں بهر رها هی مري آب جوءی دل

کهل جاءی گا یه بهید که کس کا قصور تها
محشر میں آنکهه هو گي اگر روبروءی دل

جب سامنا هوا تو نه کي آنکهه سامنی
میں انکو دیکهتا تها وه تکتی تهی سوءی دل

حاصل جسی هوں یه اسی عیش مدام هی
خمخانۀ طرب، مئی الفت، سبوءی دل

اپنا غبار دوش هوا پر هی دیکهئی
لی جاءی گي کهاں سی کهاں جستجوءی دل

شیدا کو پند ترک محبت نه کر انیس
مٹتي هی کب کسي کی مٹاءی سی خوءی دل

☆ ☆ ☆

گهر میرا اور اس بت گل پیرهن کی پاؤں
پهرنی لگی خزاں په بهار چمن کی پاؤں
کیجی نه میري دشت نوردي کا کچهه خیال
دکهنی لگیں گی آپ سی نازک بدن کی پاؤں
في الجمله سرخوشي سی هی مطلب تو می هو کیوں
دهو کر پیوں گا ساقي گل پیرهن کی پاؤں
گهرسی نکل کی دیکهئی پڑتی هیں یه کدهر
گل کیا کهلاتی هیں بت غنچه دهن کی پاؤں

اپنی کئی پہ اس کو ندامت ھی اس قدر
تر اشک غم سی ھو گئی شمع لگن کی پاؤں

بڑھتا ھی آج دست تصور خدا کری
چھولی کھیں وہ زلف شکن در شکن کی پاؤں

چلتی رھی ھیں یہ پئی آزار رات دن
اک دن رھیں گی ٹوٹ کی چرخ کھن کی پاؤں

شیدا نہ دیکھه اس کي طرف بزم میں کہ پھر
پھیلیں گی اور بھي نگہ پرفتن کی پاؤں

☆ ☆ ☆

پاس نزاکت اب نہ کر، چل کی مجھی بتا کہ یوں
حشر سی ھی مرا سوال، اپنا قدم اٹھا کہ یوں

فکر یہ تھا کہ درد دل عشوہ سی کیوں ھی ھم کنار
غمزۂ چشم یار نی مجھه کو بتا دیا کہ یوں

عشق سی پوچھتا تھا میں سوز نہاں کي داستاں
نالۂ جا نگداز نی اٹھه کی بتا دیا که یوں

گھر سی مری کدھر گئی راز دل اپنا کچھه کہو
کہتی ھو تم که یوں گئی، اور یه نقش پا که یوں

شکوی بہت ھیں وقت کم، تند ھی یار میں خموش
فکر ھی آج بزم میں یوں کہوں ماجرا که یوں

میں نی کہا که بزم سی کیونکه اٹھاءی گاوہ شوخ
محفل دل سی عیش کو غم نی اٹھا دیا که یوں

غمزۂ چشم کا سبق بھول گیا ھی دل مرا
روزن در سی جھانک کر یاد اسی دلا که یوں

بھول گئي بہار میں نغمۂ درد عندلیب
حافظ خسته جاں تو ھي نالۂ دل سنا که یوں

☆ ☆ ☆

کچھہ ایسی بن گئی گل اشک خوں سی میری دامن میں
که غنچوں نی گریباں چاک کر ڈالا ھی گلشن میں

نگاہ ناز سی تیری هوا ھی ایک جہاں بسمل
مگر ھی فتنۂ محشر ودیعت تیری چتون میں

کرای دست جنوں دونوں پہ احساں ایک دم میں تو
مسافت ھی بہت تھوڑی گریباں اور دامن میں

جلاءی آہ شعلہ بار یا برق بلا پھونکی
ودیعت کی ھی قدرت نی خرابی میری خرمن میں

گداءی میکدہ هوں اور تکلف کی نہیں عادت
پیا کرتا هوں میں دردی سدا مٹی کی برتن میں

دل مجنوں پہ ایک تازہ مصیبت آنی والی ھی
کہ پھر ھی چشم لیلیٰ کا گذر محمل کی روزن میں

نہ کہتی تھی کہ سوز عشق آخر رنگ لاءی گا
حمائل دست لیلیٰ هو گئی مجنوں کی گردن میں

فغاں عشاق کي بھاتي هی شیدا گلعذاروں کو
که گل هیں گوش بر آواز بلبل صحن گلشن میں

☆ ☆ ☆

مریض عشق کي جزمرگ دنیا میں دوا کیوں هو
اگر جاں هو عزیز اپني تو جاناں پر فدا کیوں هو
اٹھی جو آگ سینه سی دبا دوں اسکو اشکوں سی
شب هجراں میں ناله سی مرا لب آشنا کیوں هو
ملو خلوت میں اور دو تم مجھی درس شکیباءي
کرم تم میں نه هو تو دل مرا صبر آزما کیوں هو
چلی جب تک زباں جاري هواس پر داستان غم
تواناءي تری بیمار کي صرف دعا کیوں هو
بھلا تو، اور گھرآءی مری، کیو نکر یقیں کر لوں
تخیّل کیوں نه هو میرا، تري آواز پا کیوں هو

اگر بخت رسا نی رهبري کي تیري خلوت تک
تو پھر دست تمنا رهن دامان قبا کیوں هو

مری خون اور حنا میں دیر سی با هم رقابت هی
نه هو گر رنگ خوں پا میں تو پھر رنگ حنا کیوں هو

قیامت ایک دن آني هی اس میں شک نهیں شیدا
کھڑا هو بزم سی جب وه قیامت پھر بپا کیوں هو

☆ ☆ ☆

مرنا بھلا هی ضبط کي طاقت اگر نه هو
کتنا هي درد دل هو مگر چشم تر نه هو

وه سر هي کیا که جس میں تمهارا نه هو خیال
وه دل هي کیا که جس میں تمهارا گذر نه هو

ایسي تو بی اثر نهیں بیتابئ فراق
نالی کروں میں اور کسي کو خبر نه هو

مل جاءو تم تو شب کو بڑھا لیں گی تا ابد
ما نگیں گی یه دعا که الٰهی سحر نه هو

زلف انکي اپنی رخ په پریشاں کریں گی هم
ڈر هی شب وصال کهیں مختصر نه هو

میں هوں وه تفته دل که هوا آفتاب پر
میرا گماں که آه کا میري شرر نه هو

شیدا کو تیری خوف کسي کا نهیں یهاں
سارا جهاں هو اس کا عدو تو مگر نه هو

☆ ☆ ☆

کیوں اسیر حسن قید حسن سی آزاد هو
عشق سی آزاد جو دل هو وه دل ناشاد هو

تو کهاں تک هجر میں کرتي رهی گي زاریاں
عندلیب اٹهه اور قفس کو توڑ کر آزاد هو

نذر نسیاں ایک دن کرنی پڑیں گی یہ سبق
قیس ہو اس عشق کی مکتب میں یا فرہاد ہو

شاعري ملتي هی تاباں مبدأ فیاض سی
مدعي مانیں نہ مانیں تم مگر استاد ہو

جام و ساقي سی جدا ھیں میکدہ سی ھیں الگ
کچھہ تو بہر دفع غم پیر مغاں ارشاد ہو

عہد پیري میں ھوا خالي خیال یار سی
یہ دل ویراں الہی پھر مرا آباد ہو

آسماں کو تم نی آھوں پر اٹھایا تھا کبھي
اب غنیمت ھی جو شیدا زیرلب فریاد ہو

✡ ✡ ✡

جو ھوني تھي وہ ھم نشیں ہو چکي
مری مدعا پر نہیں ہو چکي

برا ہو مري ناتواني ترا
نگاہ دم واپسیں ہوچکي

امید کرم کچھہ نہ ساقي سی رکھہ
کہ اب وہ مئ ساتگیں ہوچکي

سناءوں اگر تا قیامت تو کیا
کہاني مري دلنشیں ہوچکي!

کروں کس طرح اب میں عرض نیاز
کہ باقي ھی در اور جبیں ہوچکي

کئی جا تو گردش ہزاروں برس
جو ہوني تھي چرخ بریں ہوچکي

تراوش کہاں زخم دل میں وہ اب
کہیں کچھہ رھي ھی کہیں ہوچکي

بس اب ھاتھہ سی رکھہ دو شیدا قلم
تمھاري غزل کي زمیں ہوچکي

چارہ گر پھر لختہاءی دل بہم کرنی کو ھی
وہ ستم ایجاد شاید پھر ستم کرنی کو ھی

عشق کی مقتل میں نومیدي کا خوں ھو جاءی گا
میری ھونٹوں پر رخ گلگوں کرم کرنی کو ھی

آرزوئیں دل کي نکلیں گي وصال یار میں
خاطر آشفتہ میري جشن جم کرنی کو ھی

مرگ سی کہتا ھوں دی مجھہ کو نفس کچھہ مستعار
مجھہ مریض عشق پر امید دم کرنی کو ھی

کوءی دشمن میں نہیں جاتا کہ میں آگاہ ھوں
جو ستم مجھہ پر ترا نقش قدم کرنی کو ھی

پھر جھلکتي ھی کوءي شی روزن دیوار سی
سحر چشم فتنہ زا پھر دمبدم کرنی کو ھی

خانۂ دل میں تو یارب ھو نہ باھم کشت و خوں
نا امیدي آرزو کا سر قلم کرنی کو ھی

۷*

پائمال بیخودي هونی کو هی صبر و شکیب
آه میري راز الفت پهر علم کرنی کو هی

پردۂ محمل میں پهر جنبش هی ای همدم ٹهر
کچهه اشاری مجهه سی وه حور ارم کرنی کو هی

چهوڑ جاءی گاه وه اپنا نام نامي دهر میں
عشق کی دفتر میں شیدا کچهه رقم کرنی کو هی

✲ ✲ ✲

شمشیر تري گردن بسمل کی لئی هی
تیر نگه ناز ترا دل کی لئی هی

تم هم کو نه چاهو تو نه چاهیں گی تمهیں هم
مشهور هی دنیا میں که دل دل کی لئی هی

عصیاں کی تلاطم نی کیا هی ته و بالا
یه هاتهه مگر دامن ساحل کی لئی هی

ھی راہ سپر بی سروساماں ترا مجنوں
لیلیٰ! یہی ساماں تری منزل کی لئی ھی

کہتی ھیں جسی مرگ نہیں مرگ وہ ھرگز
پہلا یہ قدم طیّ منازل کی لئی ھی

آءي ھی بہت شان سی گو فصل بہاري
پیغام مگر مرگ عنادل کی لئی ھی

مجنوں کي نظر سی رخ لیلیٰ کو چھپانا
دشوار مگر پردۂ محمل کی لئی ھی

شیدا سی کہا راز یہ ایک صاحب دل نی
جو کچھہ ھی جہاں میں وہ فقط دل کی لئی ھی

☆ ☆ ☆

خطا مجھه سی ای چاره گر هو گئي
اسی میری دل کي خبر هو گئي
کهوں تم سی کیا ماجرا دل کا میں
بلا زلف کي اس کی سر هو گئي
نگه اس نے کي، ضبط جاتا رها
اٹھا درد اور چشم تر هو گئي
ابھي سی تقاضا که گھر جائیں گی
تم آءی که گویا سحر هو گئي
وهي میں وهي عشق، پھر کیا کهوں
مري آه کیوں بیاثر هو گئي
نه دیں گی کبھي میری خط کا جواب
مري تیري ای نامه بر هو گئي
وه شی جس کو پهلو میں رکھا مدام
پلوں میں اِدھر سی اودھر هو گئي

وهاں گرم هیں بزم آرائیاں
تڑپتی یہاں رات بھر هو گئي

کرو خوف شیدا ذرا بھي نه تم
اجل موت کي خود سپر هو گئي

✡ ✡ ✡

وفا اس سی جفا مجھه پر، ستم یوں بھي هی اور یوں بھي
عدو پر میری دلبر کا کرم یوں بھي هی اور یوں بھي
ستایا کچھه فلک نی هی ستم کچھه آپ کا بھي هی
مري آنکھوں میں اشک خوں بهم یوں بھي هی اور یوں بھي
رهیں یه آرزوئیں یا نکل جائیں برابر هیں
مریض عشق سی پوچھو تو غم یوں بھي هی اور یوں بھي
ستم هو یا کرم دونوں کو یکساں وه سمجھتا هی
سر عاشق در جاناں په خم یوں بھي هی اور یوں بھي

تعصب بر طرف، مسجد هو یا هو کوءي بتخا نه
ره دلدار پر جاتا قدم یوں بهي هی اور یوں بهي

کبهي صیاد کا هی ڈر، کبهي خوف خزاں اُس کو
گلستاں میں دل بلبل په غم یوں بهي هی اور یوں بهي

وه لیلیٰ تهي مگر جذب محبت سی هوءي مجنوں
کتاب عشق میں شیدا رقم یوں بهي هی اور یوں بهي

☆ ☆ ☆

کچهه بات هي تهي ایسي که تهامی جگر گئی
هم اور جاتی بزم عدو میں، مگر گئی

یه تو خبر نهیں که کهاں اور کدهر گئی
لیکن یهاں سی دور کچهه اهل سفر گئی

ارماں جو هم نی جمع کئی تهی شباب میں
پیري میں وه خدا کو خبر هی کدهر گئی

رتبه بلند هی مری داغوں کا اس قدر
میں هوں زمیں په داغ مری تا قمر گئی
رخسار پر هی رنگ حیا کا فروغ آج
بوسه کا نام میں نی لیا وه نکهر گئی
دنیا بس اس سی اور زیاده نهیں هی کچهه
کچهه روز هیں گذارنی اور کچهه گذر گئی
جانی لگاهی دل کي طرف ان کا هاتهه اب
نالی شب فراق کی کچهه کام کر گئی
حسرت کا یه مزا هی که نکلی نهیں کبهي
ارماں نهیں هیں وه که شب آءی سحر گئی

بس ایک ذات حضرت شیدا کي هی یهاں
دهلي سی رفته رفته سب اهل هنر گئی

✡ ✡ ✡

پهرتی هیں چاک جیب و گریباں کئی هوءی
هم دست عشق کی هیں پریشاں کئی هوءی

فردا کا تم نی وعده کیا، آج دل میں هیں
امید و یاس دست و گریباں کئی هوءی

بیداد کا یه تیری اثر هی که هجر میں
نالی بهي نکلی چاک گریباں کئی هوءی

پهر داغ هجر تازه کروں گا بهار میں
مدت گذر گئي هی چراغاں کئی هوءی

پهر دل سی میں امید کو اپنی نکال دوں
برسوں هوءی هیں یاس کو مهماں کئی هوءی

انداز ابکی تیری تغافل کا اور هو
کرتی نهیں هیں جور مري جاں کئی هوءی

دامن دریده، چاک گریباں، فغاں بلب
کون آرها هی عشق کی ساماں کئی هوءی

راهیں جو دشت عشق میں تھیں پائمال قیس
جادی وہ تھی ہماری ھي آسان کئی ہوءی

شیدا بھي آج گوشۂ محشر میں ھی کھڑا
تردامني سی اشک بداماں کئی ہوءی

☆ ☆ ☆

درد کو رھنی بھي دی دل میں دوا ھو جاءی گي
موت آءی گي تو ای ھمدم شفا ھو جاءی گي

ھو گي جب نالوں کي اپنی زیر گردوں باز گشت
میری درد دل کي شہرت جا بجا ھو جاءی گي

کوءی جاناں میں اسی ھی سجدہ ریزي کا جو شوق
میري پیشاني رھین نقش پا ھو جاءی گي

کاکل پیچاں ھٹاکر رخ سی آءو سامنی
پردہ دار حسن، محفل میں ضیا ھو جاءی گي

جب یہ سمجھوں گا کہ میری زیست ھی ممنون مرگ
موت میری زندگی کا آسرا ھو جاءی گی

انتظار وصل کرنا عمر بھر ممکن تو ھی
گو نہیں معلوم حالت کیا سی کیا ھو جاءی گی

محتسب اور ھم ھیں دونوں متفق اس باب میں
بر ملا جو می کشی ھو بی ریا ھو جاءی گی

میں ابھی سی جان دی دوں گا جو راہ عشق میں
انتہا مجنوں کی میری ابتدا ھو جاءی گی

فاش راز دل نہیں کرتا مگر یہ ڈر تو ھی
بیخودی میں آہ لب سی آشنا ھو جاءی گی

باریاب خواب گاہ ناز ھونی دو اسی
ان کی زلفوں سی پریشاں خود صبا ھو جاءی گی

مقصد الفت کو کر لو پہلی شیدا دل نشیں
ورنہ ھر آہ و فغاں بی مدعا ھو جاءی گی

وقت زینت شکن زلف دوتا اور سهي
مرغ دل کی لئی ایک دام بلا اور سهي

هاتهه میں مل کی تو دیکهو دل پر خوں کو مری
رنگ خوں اور سهي رنگ حنا اور سهي

نه کٹی گي تو کروں گا تری کاکل کا خیال
شب هجراں کی لئی ایک دوا اور سهي

میں وهي، دل هی وهي، الفت دلدار وهي
گل سهي اور، چمن اور، صبا اور سهي

کب بدلتی هیں زمانه سی حقیقت آگاه
میں نهیں اور، زمانه کي هوا اور سهي

هم نی تدبیر جو کي وصل کي بی کار گئي
لگتی هاتهوں شب هجراں میں دعا اور سهي

هی بقا دهر کي هر لحظه هم آغوش فنا
تم بقا اسکو سمجهتی هو فنا اور سهي

ھی شناسا مري آواز سی وہ شوخ مگر
پھر بھي میں دوں گا صدا رنگ صدا اور سہي

زخم دل سی یہ کہا میں نی کہ تیرا مہماں
خنجر ناز توھی، تیر ادا اور سہي

بزم میں غیر کی پہلو سی تم اٹھو تو ذرا
محشر دل میں مری حشر بپا اور سہي

جور دلدار کي لذت کبھي شیدا سی تو پوچھہ
ھر جفا پر جو یہ کہتا ھی جفا اور سہي

☆ ☆ ☆

سنتی کیونکر وہ داستاں میري
جب ملی رک گئي زباں میري

کون پہنچاءی ای نسیم سحر
گوش دلدار تک فغاں میري

دل ہو میرا ترا تصور ہو
ذکر ہو تیرا اور زباں میري

وہ تو سنتی مگر انھیں ہمدم
رنج دیتي ہی داستاں میري

تجھی جور وستم کي اپنی قسم
کبھي سنّا نہ آسماں میري

ہی کرامت یہ درد کي ورنہ
چرخ اور آہ ناتواں میري

دیکھہ ای عشق اس پہ کچھہ نہ بنی
تیري آغوش میں ہی جاں میري

کیسي سر گوشیاں ہیں محفل میں
کچھہ تو باتیں ہیں مہرباں میري

ٹکڑی ٹکڑی میں اس کی کردوں گا
ہو گراں ان پہ گر فغاں میري

تو جو آءی تو جاءی میرا غم
تو نه آءی تو جاءی جاں میري

حال دل کس سی اب کہوں شیدا
کوءي سنتا نہیں یہاں میري